

Examen VMBO-GL en TL
2005

tijdvak 1
dinsdag 31 mei
13.30 – 15.30 uur

ECONOMIE CSE GL EN TL

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 41 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 54 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten maximaal behaald kunnen worden.

● **Meerkeuzevragen**

Schrijf alleen de hoofdletter van het goede antwoord op.

GEEN ROZEN ZONDER DOORNEN

Bij de beantwoording van de vragen 1 tot en met 6 hoef je géén gebruik te maken van de informatiebronnen uit de bijlage.

Peter wil rozen kopen voor moederdag. Grootbloemige rozen kosten maar liefst € 1,25 per stuk! De bloemenverkoper ziet dat Peter schrikt en zegt: "Je moet niet vergeten dat bloemen rond moederdag altijd duurder zijn dan normaal."

- 1p ● 1 Waarom zijn bloemen rond moederdag duurder dan normaal?
- A Omdat de vraag dan afneemt, terwijl het aanbod maar weinig toeneemt.
 - B Omdat de vraag dan aanzienlijk toeneemt, terwijl het aanbod weinig toeneemt.
 - C Omdat het aanbod dan aanzienlijk toeneemt, terwijl de vraag weinig toeneemt.
 - D Omdat het aanbod dan afneemt, terwijl de vraag nog meer afneemt.

Het aantal rozenkwekerijen in Nederland neemt af. Sommige kwekers stoppen met het bedrijf, anderen verplaatsen hun bedrijf naar het buitenland, bijvoorbeeld naar Kenia. In 2004 waren er nog 400 kwekerijen voor grootbloemige rozen in Nederland. De gemiddelde oppervlakte van een kwekerij is 250 hectare. Per hectare worden 15.000 rozen gekweekt. Om géén verlies te lijden moeten alle rozen in Nederland samen jaarlijks 405 miljoen euro opbrengen.

- 2p ○ 2 → Hoe groot was in 2004 in Nederland de kostprijs van één grootbloemige roos? Laat de berekening zien.
- 1p ○ 3 Het is opvallend dat de gemiddelde oppervlakte van de kwekerijen in Nederland steeds meer toeneemt.
→ Geef hiervoor een verklaring.
- 2p ○ 4 Nederlandse kwekers produceren in Kenia veel goedkoper. Een grootbloemige roos heeft daar een kostprijs van slechts € 0,10.
→ Geef hiervoor twee verklaringen.
- 1p ● 5 Door de verplaatsing van Nederlandse kwekerijen naar het buitenland ontstaat er in ons land werkloosheid.
Welke vorm van werkloosheid is dat?
- A conjuncturele werkloosheid
 - B seizoenswerkloosheid
 - C structurele werkloosheid
 - D verborgen werkloosheid
- 1p ○ 6 → Noem een economisch **voordeel** voor de consument in Nederland van deze verplaatsing van kwekerijen naar Kenia.

VAKKENVULLEN OF ZAKKENVULLEN

Bij de beantwoording van de vragen 7 tot en met 12 moet je soms gebruikmaken van de informatiebronnen 1 tot en met 3 in de bijlage.

Michel, 16 jaar oud, is blij. Hij heeft een baantje gekregen bij een supermarkt. Trots laat hij de arbeidsovereenkomst aan zijn moeder zien. Maar die is niet zo blij. Geld verdienen is leuk, maar dit jaar moet Michel ook eindexamen vmbo doen.

- 1p ○ 7 Voor Michel is geld verdienen niet de enige reden dat hij gaat werken.
→ Noem nog een andere reden, behalve geld verdienen, waarom Michel wil gaan werken.

Moeder laat zich overtuigen door Michel. Ze vindt het goed dat hij gaat werken, onder de voorwaarde dat hij zijn schoolwerk niet verwaarloost. Samen gaan ze de arbeidsovereenkomst bekijken.

- 1p ● 8 *Gebruik informatiebron 1.*
“Michel, je hebt geknoeid!” zegt moeder. “Er zit een vlek op de arbeidsovereenkomst. Kijk, hier bij artikel 2! Welk woord stond daar?”
Welk woord is er verdwenen onder de inktvlek?
A bepaalde tijd
B onbepaalde tijd
C onregelmatige tijd
D vaste tijd

- 2p ○ 9 *Gebruik informatiebronnen 1 en 2.*
“Laten we eens kijken wat je gaat verdienen. Je werkt normaal op vrijdag van 17.00 tot 20.00 uur. Op zaterdag werk je van 9.30 tot 19.00 uur, met een half uur verplichte middagpauze,” zegt Moeder.
→ Hoeveel gaat Michel bruto in totaal verdienen op vrijdag en zaterdag?
Laat de berekening zien.

- 1p ○ 10 *Gebruik informatiebron 3.*
Moeder zegt dat de afgesproken werktijden in strijd zijn met de regels uit de Arbeidstijdenwet.
→ Heeft Moeder gelijk? Zo ja, welk onderdeel van de werktijden van Michel is in strijd met een regel uit de arbeidstijdenwet?

- 2p ○ 11 *Gebruik informatiebronnen 1 en 2.*
Michel ziet het helemaal zitten en zegt. “Binnenkort houd ik veel meer over en in 2005 wordt mijn brutoloon per uur nog hoger dankzij de nieuwe CAO. Mijn koopkracht zal groter worden.”
→ Hoe hoog wordt voor Michel het brutoloon per uur in 2005? Laat de berekening zien.

- 2p ○ 12 Moeder zegt: “Of in 2005 jouw koopkracht groter wordt, valt nog te bezien. Jouw koopkracht zal alleen maar stijgen als ... (1) ... kleiner is dan ... (2)
→ Welke woorden moeten ingevuld worden bij (1) en bij (2)? Kies uit de volgende mogelijkheden: de inflatie / de rente / de heffingskorting / jouw loonstijging.

WIE DOET HET LICHT UIT?

Bij de beantwoording van de vragen 13 tot en met 19 hoef je géén gebruik te maken van de informatiebronnen uit de bijlage.

De Overbetuwe Lampen Fabriek (OLF) verkeert in ernstige problemen. Directeur Olaf Kromstadt zegt in februari 2004 in een interview: "We hebben veel problemen. De loonkosten zijn erg hoog geworden. De koers van de euro blijft maar stijgen en de vraag naar onze producten is ingezakt. Ik zal een paar cijfers geven:

- Vorig jaar was 1 euro \$ 1,12 waard en nu staat de euro al op \$ 1,25.
- Wij produceren en verkopen per jaar 600.000 verlichtingssystemen voor alle grote fabrikanten van bromscooters en motorfietsen, zowel in binnen- als buitenland, maar de mensen kopen minder snel een nieuwe scooter of motor. Dat komt door de economische crisis.
- Er werken 375 mensen bij onze fabriek.

Ik zie de toekomst somber in. Misschien moeten we de productie wel verplaatsen naar Polen. De zloty staat laag. Dat land wordt 1 mei 2004 lid van de Europese Unie."

- 1p ● **13** Waarom is een stijgende koers van de euro een **nadeel** voor de OLF?
- A** De grondstoffen uit landen buiten de EMU worden duurder.
B De grondstoffen uit landen buiten de EMU worden goedkoper.
C De uitvoer naar landen buiten de EMU wordt duurder.
D De uitvoer naar landen buiten de EMU wordt goedkoper.
- 1p ○ **14** → Leg uit dat een stijgende koers van de euro ook een **voordeel** kan zijn voor de OLF.
- 1p ○ **15** → Hoe groot is bij deze fabriek de gemiddelde arbeidsproductiviteit in een jaar? Laat de berekening zien.

De heer Kromstadt zegt: "Voor de gemeente Overbetuwe zou een verhuizing van de lampenfabriek naar Polen een ramp zijn. Ik heb hier wat cijfers over 2003. Met een omzet van € 24.000.000 is de OLF één van de grootste bedrijven in de regio. Als je dan ook nog bedenkt dat we in 2003 aan grondstoffen en diensten voor € 8.500.000 verbruikten, dan zie je dat de gevolgen voor de regionale leveranciers groot zijn. Misschien moeten we extra investeringen doen.

De loonkosten waren € 13.500.000. De overige bedrijfskosten bedroegen € 2.500.000. Er zijn machines in de handel die twee keer zoveel kunnen produceren, terwijl er per machine de helft minder werknemers nodig zijn. Die machines zijn wel peperduur."

- 1p ○ **16** → Hoeveel bedroeg in 2003 de nettowinst of het nettoverlies van de OLF? Geef de berekening.
- 2p ○ **17** → Noem twee economische redenen waarom de heer Kromstadt zijn bedrijf naar Polen zou willen verplaatsen.

- 1p ● **18** Waarom is een lidmaatschap van Polen van de EU een voordeel voor de OLF, als de fabriek in Polen gevestigd wordt?
- A** Omdat er binnen de EU gelijke invoerrechten zijn.
 - B** Omdat er binnen de EU maar één munt is.
 - C** Omdat er binnen de EU maar één regering is.
 - D** Omdat er binnen de EU vrij verkeer van goederen en diensten is.
- 1p ○ **19** → Zal de arbeidsproductiviteit gelijk blijven, toenemen of afnemen als de OLF de extra investeringen doet, waar de heer Kromstadt over spreekt? Verklaar je antwoord.

GEEF ZE VAN KATOEN!

Bij de beantwoording van de vragen 20 tot en met 27 moet je soms gebruikmaken van de informatiebronnen 4 en 5 in de bijlage.

Aan het woord is François Traoré. Hij is vakbondsman van de katoenboeren in Burkina Faso, een Afrikaans ontwikkelingsland dat veel katoen exporteert. Hij reageert op de sterk dalende wereldmarktprijs van katoen.

François Traoré:

Onze boeren zijn de wanhoop nabij. Vorig jaar ontvingen Amerikaanse katoenboeren bijna vier miljard dollar aan subsidies. Maar niet alleen de VS, ook de EU geeft subsidies aan katoenboeren. Per kilo geeft de EU zelfs nog meer dan de VS. Hierdoor kunnen onze boeren nauwelijks overleven.

- 1p ● **20** Subsidies aan katoenboeren beïnvloeden de wereldmarktprijs. Subsidies aan Amerikaanse katoenboeren beïnvloeden de wereldmarktprijs echter méér dan subsidies aan Europese katoenboeren. Wat is daarvoor de verklaring?
- A Vanuit Amerika is de vraag naar katoen groter dan vanuit de EU.
 - B Vanuit Amerika is de vraag naar katoen kleiner dan vanuit de EU.
 - C Vanuit Amerika is het aanbod van katoen groter dan vanuit de EU.
 - D Vanuit Amerika is het aanbod van katoen kleiner dan vanuit de EU.
- 1p ○ **21** → Geef een mogelijke oorzaak waarom de subsidie per kilo katoen aan Europese katoenboeren groter is dan aan Amerikaanse katoenboeren.

François Traoré:

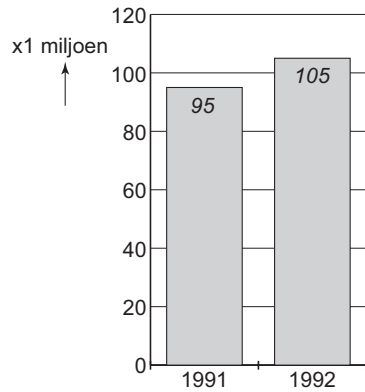
Katoen is alles in Burkina Faso. De arbeid van tweehonderdduizend boeren en hun families is goed voor driekwart van de exportinkomsten van het land.

- Gebruik informatiebronnen 4 en 5.*
- 1p ○ **22** Sinds 1994 is de productie van katoen in Burkina Faso meer dan verdubbeld. Toch is de exportopbrengst gedaald. In 1994 bracht de export van katoen \$ 95.673.600 op voor Burkina Faso.
- Hoeveel is de exportopbrengst van katoen in 2002 in Amerikaanse dollars? Geef de berekening.

Francois Traoré:

We hebben eigenlijk al lang problemen. Ik heb hier een oude grafiek over de jaren 1991 en 1992. De waarde van de export van katoen was in 1992 in vergelijking met 1991 gestegen. De hogere prijs van de katoen leidde toen tot een waardestijging van de export van \$ 15 miljoen.

Waarde van de uitgevoerde katoen van Burkina Faso in miljoenen dollars

- 1p ● **23** Wat betekent dat voor de afzet van de katoen?
De afzet van katoen in 1992 is ten opzichte van 1991
A gedaald.
B gelijk gebleven.
C gestegen.
- 1p ○ **24** → Noem een methode om de prijzen van grondstoffen, zoals katoen, te kunnen stabiliseren.

Francois Traoré:

Veel westerse landen beschermen de productie in hun eigen land. Naast subsidies doen westerse landen dat veelal door invoerrechten te heffen op producten uit ontwikkelingslanden. Het gaat dan vooral om bewerkte producten.

Gebruik informatiebron 5.

- 1p ○ **25** → Hoeveel procent van de totale katoenproductie in 2002 werd in datzelfde jaar in Burkina Faso zelf verwerkt?
Geef de berekening en rond af op 1 of 2 decimalen.

Gebruik informatiebron 5.

- 1p ● 26 Hoe groot was de voorraad katoen (in 1.000 kg) in Burkina Faso aan het eind van 2002?
- A even groot als de beginvoorraad van 35.878
 - B groter dan de beginvoorraad van 35.878
 - C kleiner dan de beginvoorraad van 35.878

François Traoré:

Westerse landen zetten allerlei programma's op om armoede te bestrijden. Mensen in mijn land die zich bezighouden met ontwikkelingssamenwerking vinden dat géén goede manier. Om armoede te bestrijden kunnen de westerse landen beter een eerlijke prijs betalen voor onze producten. Laat het westen maar voor 1 miljoen aan invoerrechten afschaffen. Dat hebben we liever dan 1 miljoen aan ontwikkelingshulp.

- 1p ○ 27 Westerse landen geven liever ontwikkelingshulp dan dat ze invoerrechten afschaffen.
- Geef, **vanuit het westen geredeneerd**, een argument voor het geven van ontwikkelingshulp voor een even groot bedrag, in plaats van het afschaffen van invoerrechten.

GOEDE TIJDEN, SLECHTE TIJDEN

Bij de beantwoording van de vragen 28 tot en met 32 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 6 in de bijlage.

In de economie heeft klas 4 vmbo het over 'goede en slechte tijden' in de economie. Petra vertelt dat haar vader al jaren bij Kweko BV werkt, een bedrijf dat zaden opkweekt tot plantjes. Vroeger was het in alle opzichten een bloeiend bedrijf. De laatste jaren gaat het een stuk minder. De Amerikaanse onderneming MultiPlant koopt het bedrijf op, samen met nog zeven andere, soortgelijke kwekerijen. Eén van de acht bedrijven wordt uitgebreid tot hoofdvestiging, van de andere zeven worden er drie gesloten.

1p ● **28** In welke sector werkt de vader van Petra?

- A primaire sector
- B secundaire sector
- C tertiaire sector
- D kwartaire sector

De plannen van MultiPlant moeten leiden tot een vermindering van de totale kosten bij de overgebleven vijf kwekerijen.

2p ○ **29** → Noem twee verschillende voorbeelden van kosten die bij de overgebleven kwekerijen kunnen verminderen.

2p ○ **30** Kweko BV is één van de drie kwekerijen die dicht gaan. Een aantal werknemers wordt overgeplaatst naar de hoofdvestiging. Voor andere werknemers wordt ontslag aangevraagd. De totale productie blijft gelijk. Dat betekent dat bij de overgebleven kwekerijen de totale werkgelegenheid zal ... (1) ... en de arbeidsproductiviteit zal ... (2) ...
→ Neem (1) en (2) over op je antwoordblad en schrijf de juiste woorden daarachter. Kies uit: toenemen / afnemen / gelijk blijven.

Petra's vader krijgt een brief waarin staat dat hij ontslagen zal worden. De Amerikaanse onderneming wil geen sociaal plan opstellen voor de afvloeiing van ontslagen werknemers. De vader van Petra informeert bij zijn vakbond of hij in aanmerking komt voor een afvloeiingsvergoeding volgens de 'kantonrechtersformule'. Op 10 januari 2004 wordt hij 52 jaar en werkt hij precies 12 jaar onafgebroken bij Kweko BV. Het laatstgenoten loon bedraagt € 2.600 bruto per maand.

2p ○ **31** *Gebruik informatiebron 6.*
→ Hoeveel zou Petra's vader volgens de kantonrechtersformule krijgen aan bruto afvloeiingsvergoeding? Laat de berekening zien.

Gebruik informatiebron 6.

Petra leest de tekst van de kantonrechtersformule en zegt: "Dienstjaren van oudere werknemers tellen zwaarder mee in de berekening. Dat vind ik oneerlijk tegenover de jongere collega's." Petra's vader is het niet met haar eens. Hij zegt: "Het is logisch dat oudere werknemers bij ontslag een betere vergoeding ontvangen dan de jongere collega's."

1p ○ **32** → Met wie ben jij het eens: met Petra of met haar vader?
Geef een argument voor je standpunt.

BELASTINGEN: LINKSOM OF RECHTSOM

Bij de beantwoording van de vragen 33 tot en met 37 moet je soms gebruikmaken van de informatiebronnen 7 tot en met 9 in de bijlage.

Armanda en Rijk zijn burens. Ze kunnen het goed met elkaar vinden en maken regelmatig een praatje. Toch verschillen ze nogal van elkaar. Armanda heeft een veel lager inkomen dan Rijk. Armanda woont in een huurwoning en Rijk in een koopwoning. Vandaag praten ze over de komende verkiezingen. Vooral als het gaat over belastingen, verschillen Armanda en Rijk duidelijk van mening. Rijk is boos: "Het is toch belachelijk hoeveel belasting ik in dit land moet betalen!"

Een uitgangspunt van ons stelsel voor de inkomstenbelasting is het draagkrachtbeginsel. In Nederland hebben we daarom progressieve belastingen.

- 1p 33 → Wat houdt een progressief belastingstelsel in?

Gebruik informatiebronnen 7 en 8.

"Mag ik weten hoeveel belasting jij moet betalen?" vraagt Rijk aan Armanda. "Zeker", zegt Armanda en ze haalt haar belastingpapieren erbij. "Mijn belastingaanslag over 2003 bedraagt € 3.935." "En hoeveel moet jij betalen?", vraagt Armanda.

- 3p 34 → Hoeveel belasting moet Rijk over 2003 betalen?
Geef de berekening.

Gebruik informatiebron 9.

"Zie je nu hoeveel belasting ik moet betalen", zegt Rijk. "Dat nivelleren is veel te ver doorgeslagen. Ik ga de komende verkiezingen stemmen op een partij die de inkomens wil gaan denivelleren."

- 1p 35 Op welke partij moet Rijk dan stemmen?
- A CDA, want het verlagen van de bovengrens van de derde schijf werkt denivellerend.
 - B D'66, want een voor iedereen gelijke verhoging van de arbeidskorting werkt denivellerend.
 - C PvdA, want het tarief van de laagste schijf met 1,5% verlagen werkt denivellerend.
 - D VVD, want het tarief van de hoogste schijf met 3% verlagen werkt denivellerend.

Gebruik informatiebronnen 8 en 9.

Armanda vindt andere zaken belangrijk: "Ik denk dat voor mij als burger met een laag inkomen, de voorstellen van GroenLinks financieel gunstig zijn."

- 1p 36 → Hoeveel euro's minder belasting zou Armanda betalen als voor de inkomstenbelasting 2003 de voorstellen van GroenLinks zouden gelden? Laat de berekening zien.

Gebruik informatiebron 9.

- 2p 37 Rijk zegt tegen Armanda: "Als ik hoor wat jij belangrijk vindt, dan is GroenLinks **niet** de enige partij waarop jij zou kunnen stemmen. Jij zou ook kunnen stemmen op de PvdA. De voorstellen van de PvdA zijn gunstig voor de lage inkomens, omdat deze partij voorstelt ... (1) ... en ongunstig voor de hoge inkomens, omdat deze partij voorstelt ... (2)"
- Neem (1) en (2) over op je antwoordblad en schrijf de juiste antwoorden daarachter.

MET HET CONSUMENTENPRIJSINDEXCIJFER IN DE WEER

Bij de beantwoording van de vragen 38 tot en met 41 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 10 in de bijlage.

De leerlingen van klas 4T6 maken een toets. Hun docent, meneer Dijkema, heeft een schoolonderzoek gemaakt over het consumentenprijsindexcijfer. Hij heeft een overzicht 'Wegingsfactoren ConsumentenPrijsIndexcijfer' als informatiebron toegevoegd. Nancy van Doormalen begint aan de toets.

Gebruik informatiebron 10.

- 2p ○ **38** Uit het overzicht valt af te lezen dat er tussen december 2002 en januari 2003 op bijna alle onderdelen sprake was van een stijging van het prijspeil. Nancy ziet dat de groep 'kleding en schoeisel' een uitzondering vormde.
→ Met hoeveel procent is de prijs van 'kleding en schoeisel' in januari 2003 gedaald ten opzichte van december 2002?
Laat de berekening zien en rond het antwoord af op 1 decimaal.

- 1p ○ **39** → Geef een verklaring waarom 'kleding en schoeisel' juist in de maand januari 2003 goedkoper werd.

Gebruik informatiebron 10.

- 1p ○ **40** Uit de informatie blijkt dat de prijs van 'vervoer' minder was gestegen dan de 'betalingen aan de overheid'. Toch heeft de prijsverhoging voor 'vervoer' meer invloed op het budget van een gemiddeld gezin dan de stijging van de 'betalingen aan de overheid'.
→ Geef hiervoor de verklaring.

- 1p ○ **41** Nancy en Josette praten nog even na over de laatste vraag van de toets: "Is de koopkracht in januari 2003 met 0,5% gedaald ten opzichte van december 2002?"
"Wat heb jij daar geantwoord?", vraagt Josette.
Nancy zegt dat ze 'ja' heeft geantwoord, want, zegt Nancy, dat zie je aan het inflatiecijfer. Josette zegt dat ze 'nee' heeft geantwoord.
→ Wie heeft gelijk, Nancy of Josette? Verklaar je antwoord.